

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд *„Особености и развитие в процеса на регионална интеграция в Латинска Америка и Карибския басейн (от 50-те до 90-те години на XX век)“* от Александър Катранджиев, Югозападен университет „Неофит Рилски“ за присъждане на научна и образователна степен „доктор“ в област 2.Хуманитани науки; Професионално направление 2.2. История и археология (Научна специалност Нова и най-нова обща история)

Представеният дисертационен труд на Александър Иванов Катранджиев е разработен и преминал вътрешна защита пред Катедра „История“ към Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“. Неговият научен ръководител е единият от малкото специалисти в България по проблемите на Латинска Америка, доц.д-р Елеонора Пенчева. Общият обем на дисертационния труд е 318 страници, а към пакета документи са добавени Автореферат с обем от 42 страници и четири научни публикации по заявената тема, като една от статиите е на испански език, изнесена като доклад на научен конгрес в чужбина и излязла в печат като сборник в испанско издателство през 2016 г. Приложените публикации и научният труд отговарят на критериите и изискванията на ЗРАСРБ за придобиване на ОНС „доктор“.

Предложената тема на дисертационния труд досега не е разработвана в България и с това българската латиноамериканистика получава важен тласък в разработването на тази все още слабо представена научна област на изследванията.

В структурно отношение дисертацията е разделена на увод, три глави, заключение, библиография и приложения – основно таблици с икономически показатели по разработваната тема, факсимилета на договори, карти и фотографии. В библиографията тематично са отделени изворите (от архива на МВнР и от електронни източници), общо 10 на брой, след това са посочени договорите и споразуменията, свързани с регионалната политика в Латинска Америка (28 на брой), научни издания и справочници – 6 печатни и 53 от интернет; 25 книги (от тях 14 на български и останалите издадени в чужбина). По-нататък са посочени т.нар. „неспециализирани източници от интернет“, а по същество публикации на периодични издания – общо 42 на български, руски, испански и английски езици. Като приложения имаме 5 таблици, 3 карти, факсимилета на 7 договора, и отделно 7 изследвания и документи.

Прави впечатление правилният избор на темата на дисертацията, нейната актуалност и покриване на все още неразработена област в научните изследвания в страната, както и интердисциплинарният подход при анализите – логично следствие на многопластовите характеристики на предмета на изследване – международни отношения, история и икономика. Определени са хронологическите

рамки на изследването (втората половина на XX век). Авторово решение е първите две глави да разглеждат фактологично зададената тематика, а третата да има обобщаващ теоретичен характер, макар че поради това в текста се срещат някои повторения и необходимост от доизясняване на предложените тези. Като методологичен подход е избран системно-структурния анализ, което е сполучливо, но ще се нуждае от по-нататъшно доосмисляне от автора в следващите му публикации.

Като първа глава имаме „Развитие на регионалния процес от началото на 50-те години до 70-те години на XX век“, и тук първо се прави научна обосновка на термините регион и регионализация, конкретно приложими в случая на латиноамериканските държави. Посочват се и причините за възобновяване на тези процеси (след неуспеха им през XIX век), конкретно в периода след Втората световна война. Регионализацията в Латинска Америка е обособена в три направления – едното (и най-значимо по въздействие през посочения период) е под влиянието на външни фактори – основно създаването на Организацията на американските държави под егидата на САЩ. Далеч по краткотраен и неуспешен е опитът на Великобритания да запази влиянието си в региона, каквато е съдбата на Западноиндийската федерация през 1958-1962 г. Второто направление са институциите под егидата на ООН и на първо място тук се споменава ролята на CEPAL, особено през периода на ръководството ѝ от Раул Пребиш. Важна е също така организацията UNCTAD. Третото направление са регионалните организации създадени по инициативата на самите латиноамерикански държави и в главата те са разделени по географски признак на тези, появили се в Централна Америка и Карибите, и другите организации, обособени на южноамериканския материк (съответно – Организация на Централноамериканските държави, Централноамериканския общ пазар, Карибска асоциация за свободна търговия, а от друга страна – Андската група и Латиноамериканската асоциация за свободна търговия). Подробно са разгледани тяхната организационна структура и развитие като регионални институции с международен характер. Направен е изводът, че основните интеграционни стимули са икономически и опитите за създаване на зони за свободна търговия. Отбелязва се също така и значението на политическите интеграционни процеси и изграждането на общата латиноамериканска идентичност през този период. Паралелно са посочени развитието и приложимостта на основните икономически теории през този период, особено „теорията на развитието“ (или т.нар. „десаролизъм“), чийто основен идеолог и пропагандатор е Раул Пребиш. Посочени са и негативните въздействия на неравномерното социално-икономическо развитие на страните в региона. Успоредно с това в главата са разгледани негативните последици от намесата на външни фактори – главно САЩ и за това са представени три конкретни случая как това се е отразило в страни като Гватемала, Никарагуа и Уругвай. Посочени са и комплексът от вътрешни проблеми, които оказват негативно въздействие върху латиноамериканските интеграционни процеси (например войната между Салвадор и Хондурас през 1969 г., известна и като „футболната война“). Важен възпиращ фактор през посочения период са разпадените военни конфликти, както и

установяването на диктатури (с последвалите граждански конфликти – особено в Централна Америка), което не благоприятства регионалната интеграция.

Втората глава е означена като „Особености и характерни черти на регионалния процес в периода от 70-те до 1995 г.“. Тук сновно внимание е обърнато към проблемите от вътрешен характер – например излизането на Чили под управлението на диктатора Пиночет от южноамериканските регионални структури. Особено внимание е обърнато на специфичния характер на наложените диктатури в много страни от региона през посочения период, макар че не е достатъчно добре обяснено какво ги отличава от подобните ендемични диктатури от предишни исторически етапи – а именно технократския характер и напъни на управляващите военни върхушки и амбицията им да реализират нов икономически старт в духа на неолибералните теории, което довежда до огромната дългова криза през 80-те години. Особено внимание е отделено на негативното въздействие на рецептите на Международния валутен фонд за излизането от кризата, както и порочният кръг на икономическите процеси с наложеното господство на транснационалните корпорации. Представени са и конкретните случаи на посочените въздействия върху икономиките на Ямайка, Венецуела и Аржентина.

Третия параграф в тази глава е посветен на новите опити за регионална интеграция, инициран от латиноамериканските държави, а те са – Карибската общност (КАРИКОМ) и Латиноамериканската асоциация за интеграция. Посочени са и конкретните примери за прилагането на интеграционните поцеси през този период в страни като Бразилия, Аржентина, Чили и Боливия. В началото на посочения период в тях доминират все още военните диктатури, но вследствие на редица вътрешни и външни фактори се стига до краха на авторитарните режими. От гледна точка на интеграционните теории след това се появява съвсем нова тенденция – на регионалната интеграция от отворен тип, което е и нов структурен елемент в появяването на ннай-успешната засега регионална организация, каквато е МЕРКОСУР. Посочени са новите политически и икономически параметри на това сътрудничество, важната оля на инициаторите на този процес в страните от Южния конус (Бразилия, Аржентина и Уругвай), присъединяването на Парагвай. Паралелно с това е противопоставен моделът на северноамериканската регионална структура – НАФТА, доминиранет там на САЩ и крайно зависимото положение на Мексико. Авторът нееднократно посочва и как НАФТА на практика откъсва Мексико от оригиналните латиноамерикански проекти за регионално обединение, а също и осуetyаването на опита на Чили да се присъедини към северноамериканския свободен пазар след икономическата криза от 1994 г.

Четвъртият параграф в тази глава е посветен на по-оптимистичната картина на латиноамериканската интеграция с успехите на МЕРКОСУР в периода 1990-1996 г., но сравнително слабо е представена новата линия на латиноамериканските държави за сътрудничество с Европейския съюз като контрапункт на опитите за северноамериканско доминиране в глобалната политика. Будят съмнения изводите на автора за опитите за копиране и прилагане на европейския интеграционен модел в МЕРКОСУР. Въобще не е упоменато съотношението на латиноамериканския

интеграционен модел спрямо процесите за сътрудничество в тихоокеанско-азиатския регион – един от най-перспективните напоследък, и също с активното участие на страните от Латинска Америка с излаз към Пасифика – Мексико, Перу, Еквадор и Чили.

Петият параграф в тази глава е фокусиран главно върху т.нар. „Вашингтонски консенсус“ и неолибералните рецепти за излизане от дълговата криза, както и структурните несъответствия в развитието на латиноамериканските страни. Въпреки че се акцентира върху високата социална цена на наложения „чикагски неолиберален модел“ в Чили на Пиночет, не е посочен и положителния краен резултат за оздравяването на чилийската икономика и мирният път за свалянето на диктатурата.

Третата глава – „Теоретични подходи към регионалната интеграция в Латинска Америка и Карибския басейн“ има функцията на едно осмисляне и обобщение на тези процеси в двете предходни глави и е сполучлив пример за съотношение на конкретен икономически и политически анализ, съпроводен с разглеждането на определени казуси по страни. Обърнато е особено внимание към разглежданите от автора модели за интеграция, съответно – затворен тип регионализъм, отворен тип регионализъм, и навлизането на третия модел на стратегическото партньорство с примера за успешното сътрудничество в рамките на МЕРКОСУР и системните ограничения на НАФТА (макар и с отбелязването на определен икономически напредък дори и за мексиканската индустрия). Третият параграф в тази глава е посветен на анализа на икономическите и политическите теории за интеграция, на противопоставянето на институционалистите и функционалистите, и като последно обобщение имаме четвъртият параграф с опитите за философско осмисляне на регионалната интеграция в условията на новия глобален ред.

Като цяло авторът твърди, че са разгледани общо 12 регионални организации в Латинска Америка и Карибския басейн, при това в историческата перспектива на създаването им, политическите ангажменти в определените от външни и вътрешни фактори рамки, както и техния предимно неуспешен резултат. Но темата стига до по-оптимистичния финал с добрите практики и резултати постигнати от МЕРКОСУР, както и (донякъде) беглото споменаване на най-новите латиноамерикански инициативи (напр, УНАСУР). Въпреки това в дисертационния труд има и редица конкретни забележки и недостатъци, които не намаляват достойнствата на постигнатите резултати и особено значимата предварителна подготовка и привличането на общо 166 първоизточника (в това число архивни материали), монографии и научни статии. Посочването им обаче, както и евентуалното изглаждане само ще подобри нивото и качеството на представената научна разработка.

Забележките ми са основно по не дотам прецизното окончателно оформяне на дисертацията и някои технически или смислови грешки. В работата са използвани много съкращения на представените организации и винаги има

различия в тях, когато се превеждат на друг език (в случая на български). Такъв пример е неясно защо ИКЛАК, което е в оригинал като CEPAL. Хубаво е да се посочват и двата варианта, което в началото липсва, но после донякъде е компенсирано. Затова е за предпочитане да има и приложен накрая (или в началото) специален списък на термините и съкращенията, употребени в дисертацията. Също така доста объркано са представени и цитираните автори – за много от тях се споменава в текста, но ги няма в съответните бележки за ползваните от тях произведения. Това особено личи в историографския преглед, представен в автореферата. В доста случаи се цитират твърдения посочени в друго произведение и е прието в тези случаи да се употребява като „цит. по...” (напр. бележка 253 на стр. 121 е посочено твърдение на мексиканския външен министър Х.Кастаньеда, споменато в друга книга). Някои източници са описани като научни издания и справочници, докато това са научни списания (посочени в библиографията като 2, 4 и 5).

Има твърдения, взети от някъде, които обаче не са подкрепени с цитати – напр. на стр. 122, където се посочва как латиноамерикански правителства "помагат в отглеждането и движението на наркотици", което си е доста сериозно обвинение. За това се отнасят твърденията на стр. 200 относно борбата срещу наркотрафика, което би трябвало да бъде обяснено по-подробно. Не е обърнато достатъчно внимание към обявената от президента Кенеди програма „Алианс за прогрес” („Съюз за прогрес”), чиято важна цел е била да се неутрализират бъдещи революционни движения с инвестиране в социални програми. Това впрочем е една от причините за неуспеха на „герилята” на Ернесто Че Гевара в Боливия. Обяснението за тази политика е съвсем недостатъчно в бележка 88 на стр. 39, където се цитира само руски интернет източник, предназначен за училища. На стр. 85 се споменава за политиката на „добрия съсед”, но би трябвало да има и по-подробно обяснение, че това е съществен поврат в отношенията към Латинска Америка от президента Франклин Рузвелт. Не бих се съгласил и с твърденията (напр. на стр. 122, или на 132), че национализациите [на петролната промишленост] водят до намаляване на субсидиите, а от там и до хаос – всъщност тези действия водят до агресивна дестабилизация на съответните правителства от страна на САЩ, а понякога и до военни преврати.

Също така би било уместно да се посочи един от най-интереснитр и критични моменти на взаимоотношенията и баланса на силите между САЩ и латиноамериканските съюзници в рамките на ОАД, от една страна, и тайната помощ към Великобритания, като съюзник в НАТО, по времето на Фолклендската/Малвинската война – един от най-добрите примери за двойствената и нелоялна политика на САЩ. Безспорно, това е и един от важните фактори за изграждането след този инцидент на независима от САЩ латиноамериканска регионална политика, каквато е тази на МЕРКОСУР.

Разбира се, това са непълноти и грешки, които лесно могат да се отстранят. В случая по важното е, че имаме едно доста добро и завършено научно изследване, при това първо по рода си в българската (доста оскъдна) латиноамериканистика.

Разработената тема освен интересна е и доста перспективна и може да се продължи с изследването на регионалните процеси в по-нов период. Добро впечатление прави и активната позиция на дисертанта в приложените публикувани научни статии, някои от които и на международни академични форуми. Приятно изненадва и свободното боравене с испанския език и бих отправил като пожелание авторът на представения научен труд да има възможност да посети като специализация за по-дълъг период някоя латиноамериканска страна – защото само така ще разбере, че не винаги написаните истини са меродавни, а така нареченото „полево изследване“ единствено може да даде най-реалистична преценка и анализ на описваните явления и събития.

Като общо заключение давам своята висока оценка на представения дисертационен труд и препоръчвам, след успешното му публично представяне, уважаваното научно жури да отсъди на кандидата образователната и научна степен „доктор”

Дата: 20 април 2017 г.

Доц.д-р Валентин Петрусенко
Катедра „История и археология”
Философско-исторически факултет
Пловдивски университет „П.Хилендарски”